

MANUS TUNGRODD V.12

Pr. 13.04.26

00. JIEKŃAÁIGI

Go ledjet suhkame,

jus galget suhkat njuolga ovddas. Fertet vihtádit, ovdamearkka dihte ahte muhtun boadđu touche nuppi. Dat gohčoduvvo vihtádeapmin.

Jus okta čuoggáin gártá gilgga beallái de leat suhkame vearrut. Don fertet vihtádit sugadettiin, iigo nu.

De sáhttet suhkat vaikko man guhkás dainna vihtáдемиин. Gitta dassázii go rievddai, ja de fertejit mohkkasit veaháš duohko, ja de fertejit ođđasit vihtádit.

1. GIEVKKAN

Juohke iđida gullái olmmoš gáfemillu jitnii.

Visot lei gievkkanis. Stohpu lei binnábánna.

Nu ahte gievkkanis dagai buot ipmašiid. Mun ohppen ádjástan godđit firpmiid gievkkanis. Visot dáhpáhuvve doppe godđimat ja čuoldimat ja.. feara mii. - Arvid

Ja láibbit, sii láibo álohii.

Nu dat lei. Juo (boagusta).

Olbmo dušše finihedje guossis, das ii lean mihkke..

Sidat go gáfe? (Kveanagillii)

Sii millejedje go guossit bohte. Ja dalle hal ii sáhtán sárdnut go dat rigerii nu dat millu (boagusta).

Mii dušše čohkkádeimmet ja guldaleimmet ja leimmet hui sáhkii maid sii ságastedje. Dávjá han sii sámástedje.

2. NIEIDA

Unnán dan birra lei sáhka. Rievtti mielde. Lei dego..

..ii lean das sáhka. Dat lei dego, nohkan.

Dat lei gal iešlágan, imašlaš dálvi, dat lea nu imašlaš dálvi gal ahte in máhte čilget movt dat dálvi lea báhcán munnje. Lea, lea dego juoga maid dovddan iežan vásihan, muhto seammás dovddan ahte soames muitala munnje áššiid maid lean vásihan. Jus dat lea dat ahte ii hálit, háliida duvdit eret, ii hálit.. (Alida)

3. VERDDE

Eai han davvikalohtas leat leamašan rájít.
Ja de bohte dat rájít.

Muhto čađat johtet olbmot duohkot deike. Duohkot deike.

Sii ohce oainnat odđa ámmáhiid.
Vuonas lea guolli,
valjis vejolašvuodát.

Sápmelaččat ja kveanat ja dáččat ja.
Čađat leat lihkanan.

Já, Verdde. Vertti. Boađe fal sisa.

Verddeortnet, dat lea deaivvadeapmi gaskal vári, duoddara ja vuona ja meara.

*Dološ ortnet ja lea juoga mii duddjui oktavuoda álbmogiid gaskka. Ja de ledje
lotnolasgávppit.*

*Sáhhtá roahkka digaštallat, oalle garrasit digaštallat, muhto loahpa loahpas ferte boahtit
ovttaoaivilvuhtii (boagusta).*

Eadnán bajásšattai verdderuovttus.

3.1 GIELLA

*Áhččán osttii guorbmebiilla birrasiid 1930:s. Dat biddjui bargui Kárášjohduoddariidda. Sii
orro ovttas bráhkain. Ledje bargit Kárášjogas ja Porsáŋggus ja muhtumat eará sajiin. Ja
son guhte ovddemuš rabai njálmmi idđes mearridii gudemučča dan golmma gielas galge
sárdnut loahppa beaivvi.*

Dárogiella, kveanagiella ja sámegiella.

Áhččán lei dáčča, eadnán lei suomelaš.

Sámi sitáhta: Eadnán lei rivgu, ja áhččán lei kveana.

*Min luhtte sárdno eanaš dárogiela, muhto jus soames eará gilis bodii, de gal dábálaččat
suomastišgohte. -Áddjá*

Ja.. Muhto jus bohte sápmelaččat de molso.

Nu ahte go mii mánát eat galgan gullat maid sii dadje de molso kveanagillii.

Soadi birra eai sárdnon (kveanagillii)

3.2 GUOÐÐIT

Áddján bođii Suomas.

Son lei čieža jahkásaš go bođii johttisápmelaččaiguin geat galge norgga beallái.

Suomas lei nealgi, bihci geasset nai.

Fertejedje han geahččalit gádjut mánáideaset, iigo nu, váhnemat bohte dađistaga.

Sápmelaččat ja kveanat fertejedje lonuhit nama vai besse oastit eatnama.

Sus fertii dáčča namma.

Sii ceggejedje várra sávnnji vuos.

Ja de huksegohte hirsaviesu.

Ja ceikko kveana ceahkkunčuolmmaiguin.

4. GUKSI

Skuvvanváris doppe han gal lei ollu sáhka das ahte jogo jiekŋa guoddá, ja dat lei dehálaš dáhpáhus.

Muhto jus son lei bivddus doppe Ávágis ovdamearkka dihte de hal sáhtii doppe jávkat vahkuid ja mánuid.

Dáppe ledje guovžžat, geatkkit ja gumpet ja..

Vuollin doppe Buvranjárggas johgáttis lea boares soarvi. Ovssiin heangájit čieža guovžaoaiveskálžžu mu máttarmáttarmáttarádjá guovžabivdináiggis.

Ja, mii leimmet dávjá fatnasis, juo nu leimmet, go dat han lei fievrun go ii lean geaidnu.

Johka dat mearrida.. (Sitáhta sámegillii)

Oainnat jus lea unna jogaš de ferte dus leat unna fatnasaš. Jus lea stuorát de ferte dus leat stuorát. Johka dat mearrida makkár fanas galgá leat.

5. GARRA ÁIGGIT

Sii ledje hui hágat.

Mun ferten rámbbot buot áiggiid nissoniid.

Sii ledje nu čeahpit gođđit.

Sii han ráhkadedje ullus ja gokčasiid ja fáhcaid ja guobáid.

Eadnán riegeadahtii gul guoktenuppelohkáí máná.

Son hal jodihii buot. Dagai buot.
Nu dat dat ášši gal lei.

Eadni, oainnat son lei hui siivui ja ráfálaš.

In mun, in sáhtálii jurddašitge čohkkát risttas giedaid inge bargat maidege.. Mun ohcen barggu mángga háve.

Sii dahke maid sáhtte.

Mu muottá Anna, son doaimmai čalbmeeadnin gilis. Son veahkehii ollu mánáid máilbmái. Son hal barggai ja čuohpai náhpečoali ja divššui ja ordnii dan.

Jus čalbmeeadni ii lean gávdnamis, de..

Eanaš háviid hal gal manai bures.

6. OSKU

Eadnán lei hui lávlolas. Sotnabeivviid sáhtii čohkkát gievkkanbeavdeguoras ja lávlut sálmmaid.

Vuorjegáisá ja Rástegáisá. Dat leat leamaš ofelažžan olbmuide duháhiid jagiid. Dat ledje njuolgut bassi várit, maida lei čadnon dievva álbmotmáhttu.

Ja lei dušše okta doavttir go son jodii nie daid gaskkaid. De galggai iskat mu vuot.

Ii, ii lean, ii lean gádjumis dat, dat lei vihki. Lei vihki geahppáin.

Áhčči válddii mu askái, ja de čohkkái dat Kaaven dego nie, ja dego nie ahte mis lei beavdečiehkka min gaskkas. “Já nu” dadjá Kaaven ja de geahčesta munnje daiguin čáhppes čalmmiiguin. “Lea go son buohcci leamašan”. Eanet ii dadjan. Eadni lei mannan návehii ja mun galgen viehkalit su lusa. Ja jur das náveha ja viesu gaskkas vuovssadin. Ja bođii dušše šliivi.

Ja go doavttir de vuot bođii ja galggai iskat mu de dajai ahte dat lea dearvvaš. Dát de lei oavdu! Ja de manai dušše ovddas ja dearvvašmuvven mun. Ja dáiddii dat Kaaven dahkan dan, go son buoridii oallugiid.

7. LOSSA VEAIVA

Nu ja sáгат eai nohkan. Mu áhčis ledje njálgga bohkosat ja mun lávejín dadjat ahte viessu sparaidii go soai máinnasteigga. Soai leigga vásihan nu ollu, muhto ovttá ášši, soađi eaba namuhan. Golle ollu jagit ovdal dan birra sáhtii maidege dadjat.

8. FIERTOBEAIVI

9. INTERNÁHTA

*Álgen skuvlii go ledjen čieža jahkásaš. Šadden orrut internáhtas.
Muhto gal dat internáhta dieđus dohkki, eai mu bieguhan eaige.. Muhto lei surgat leat ruovttus eret. Váillahin oainnat ruovttu, dat lei eadni, oappát ja vieljat...
..Muhto dat lea fas eará fearán..*

“Lehpet go sápmelaččat? Eat, mii leat dáččat.
Na muhto dis han leat gávttit alde, juo muhto mii leat dáččat!
Na muhto dadjá son, dii han suomastehpet. Juo muhto mii leat dáččat!”

Muittán okte, skuvlla váccidettiin. Na eai dat buohkat máhttán nu bures dárogiela, dain ohppiin dáppe. Na de lei okta bártnáš mu agis, moai leimme nai veaháš olbmážagat mun ja son dalle.

*Son galggai čohkat liántta, de fertiimet luoikkahit niibbi oahpaheaddjis.
De geigii gieda bajás. Oahpaheaddji ádjánii veaháš ovdal go vástidii.
«Na maid don háliidat Osvald?»
«Kan jeg få låne gniven?» dajai bártnáš.
«Maid don dajat Osvald?»
«Kan jeg få låne gniven?» Son geahččalii jitnoseappot ja jitnoseappot jearrat.
Son dušše vástida, maid don dajat Osvald?
Go njealját geardde jearai de bártnáš čirruí.. Diet gal..*

10. SOAHTI

10.1 SIIVILÁÁLB MOT

*Go joavdat Haldenii. Tistedalenis eat oainne eat ovttaga duiskalaš soalddáha 44 skábmamánu rájes 45 miessemánnui. Na de dat nuorra bártnit vulge fearánastit ja de bivdet mu čuovvut skelbmošit. Lohket munnje ahte mii galget iešguđet guvlui viehkalit (boagusta). Ja diet gelddolašvuohta sis lei.
...Dáppe lei doarvái gelddolaš. Bávkalemiiguin, fievridemiiguin.
Ruošsafánnggaiguin.
Dat lei dakkár deaddu ja vuortnuheapmi čađat.*

*Na mii mánát mii oaččuimet, eai duiskalaččat nu beroštan mis go joradeimmet ruošsafánnggaid birra doppe. Olmmoš jur oaidná daid ain daiguin rimso biktasiiddisetguin, ja gesse duššo julggiid.. Vuoi..
Stuora kanovnnat. Girde han bázahusat miehtá. Olbmot šadde huksegoahit báhtaruslanjaid. Áhččán huksii ovttá dohko vággái. Doppe mii oruimet.
Miehtá lei issorasat billistuvvon. Viesut heangájedje guovtti seainnis, ja dan mun muittán.
Mu mielas lei hui somá álgit skuvlii.*

*Mun muittán dušše ahte mii leimmet čohkkáme ja sárgume juoidá, de bohte duiskalaš soalddáhat sisa ja vuodjeledje min olggos skuvllas.
Mus hal ii lean makkárge skuvlavázzin soadiágge, mus gal lei friddjagoartil vihtta jagi.*

10.2. SOAHTAN

Oktiibuot sáhtte leat nu ollu go 200 000 duiskalaš soalddáha Davvi-Romssas ja Finnmákkus, 75 000 lohkosáš álbmoga nammii.

Olbmot čuige gal vaikko 40-50 miilla diedihit iežaset soalddáhin. Ovtta dálvvi. Doppe leat miinnat. Ja de leat nu gergosat soahat.

Eaige olbmot diedihan iežaset dušše soahat. Muhto diedihedje iežaset sáhtostallamiin bargat. Herggiiguin, heasttaiguin, fatnasiiguin.

Ii leat sáhka kveanain iige sápmelaččain iige dáččain. Buohkat servet ja dahket mearehis buori barggu dáppe Davvi-Norggas.

Dat lea báhcán suoivvanii.

Don dego rabat dieid. In mun in hálit rahpat dieid..

Bargoduogáš dagai diedusge dan ahte dáppe ledje čeahpes olbmo, čeahpes báhččit.

Dagahit duiskkalaččaide vuosttaš vuottáhallama 2. máilmmisoadis.

Dien eallima dan ii goassege vajáduhte.

Mus leat bearašlahtut geat leat leamaš njunnošis, mun diedán maid sii vásihedje.

10.3 BOALDIN

Vuosttaš mii lea cieggan, dat lea go bolde ruovttu.

Dan bolde dainna lágiin ahte lásiid cuvkejedje juohke guovllus, ja de cirgguhedje bensiinna sisa ja bálkestedje riššasákki sisa.

Veallájin muhtun vári duohken ja gehččen.

Min váhnemiidda ferte leamaš oba surgat. Geat ledje huksen visot.

Finnmárkku ja Davvi-Romssa bombejedje ja bolde gitta Ivguvuona nuorttabeallái.

Eai boaldde dušše viesuid, muhto girkuid, skuvllaid, buot rusttegiid nugo káijaid, telefonstoalppuid, šaldiid bávkaledje..

Ja de váldet kulturárbbi loahpa.

Bohte álggos viežžat gusaid.

De válde sii dievdduid viesuin. Ja bidje daid duiskalaš leairraide. Dan dahke vai eai galgan bearrašiiguin bijadit várrái.

10.4 DÁLVÁDEADDJIT

Dan 75 000:s Davvi-Romssas ja Finnmárkkus báhce 23 000. Geat čiehkadedje ráiggiide, ja godiide maid ieža huksejedje, tealttáin ja fatnasiid vuolde maid sii gomuhedje ja. Nu ahte sii báhce dálvádit.

Ja dat hal lei ieš dat báhtareapmi várrái ja boaris mun gal in lean. Go manaimet Guovžaávžái.

Muhto gal dat leat birgen, iežaset vugiin luonddu ávkkástallat. Birget luonddus.

Ja de leimmet dušše ceggen bohcci, ja dat lei mis biipun.

Mielkki juogadeimmet buohkaiguin doppe. Doppe lei okta máná gii lei dušše jahkebeali boaris gii álo oaččui mielkki mis.

li lean goassege soames dahkame juoidá okto, ledje álo eanet.

Na mii goit leimmet 17 máná dien bráhkas. Ja oruimet ovtta dálvvi das. Vuoi, mis lei nu buorre dilli ahte.

li, dat dat hal ii lean mihkkege.

li dat lean diedusge buoremus báiki riegádit goađis gos lei suovva ja seavdnjat ja, son oaččui vuosttaš mánás doppe váris.

Mii unnimusat leimmet olgun ja oaččuimet stoahkat na galggaimet gal jaska stoahkat.

Sii muitaledje ahte mii leimmet eallán miidnaguovllus. Leimmet birgen danne go lei muohta.

Beaivváš jávkka skábmamánu loahpas iige bohtán ovdal go ođđajagimánu loahpas. Na skábma dat lei.

10.5 MÁTKI LULÁS

Dat han lei Karl Arp fatnasis, min bidje vulos fatnasa latnjii. Ledje badjel 1000 olbmo fatnasis. Vuoi...

Ja diedát, Váhnemat.. Dat ledje.. li sáhte ipmirditge movt sis lei.

Dan eat dárbbášan mii diehtit.

Áhččán mátkkoštii lulás Haldenii ja go joavddaimet de dettii son 46 kilo.

11. SII GUÐET MASSE RÁFI

De oaidná son vuosttaš leavgga badjáneame muhtun dálus, de oaidná leavgga badjáneame ránnjádálus. Ja váibmu dievvá, šaddá ráfi. Ja de jurddaša son ruovttubáikkis birra mii lea boldojuvvon.

Ja go mii de olliimet Levdnjii, de čuožžileigga, salasteigga ja lei dievas ávvu doppe badjin. Ledje norgga soahteveagat. Illu lei stuoris go olliimet dohko. Muhto lei goit nu ahte mun ledjen oalát vuoimmehuvvan go de mun gahččen dasa..

12. OÐÐASISHUKSEN

Na de lei sáhka beassat ruoktot nu johtilit go vejolaš. Ja masa?

Eatnašat ledje hirbmat diliheamet.

Muhto sii galge davás.

Oainnat dálvi han lei boahtime.

Ledje olbmot geat báhkkejedje davás vaikko makkár fatnasiiguin.

Ja mun muittán mii olliimet ruoktot, na bearaš ollii ruovttoluotta sarrenáigge 1945:s.

Na de gávdne veaháš ávdnasiid duoppil dáppil ja. Ja nagodedje ráhkadit dakkár gaskaboddosaš viesu mas oruimet.

Ja buohkat ledje seamma dilis nu ahte..

Dan dáfus lei hui buorre searvevuolta.

13. GÁFEBOKSA

Lei hui lossat. Lossat ollet skuvlii. Lossat ollet gosage gosa galget.

In mun dál dieđe leaš go dat nu čuohcan...

14. LÁMPÁ

Oallugat guđde Finnmárkku sápmelažžan ja kveanan, ja máhcce manjel soadi dáččan.

Ja dat gal sevnjodahtii guhká min eallima.

Eadni ii oahpahan midjiide sámegiela go leimmet unnit. Eat mii sámástan. Eadni dajai it don sámegielain olle gosage. Ii lean ávki oahppat sámegiela. Ii olle gosage, fertebehtet dárogiela oahppat.

Mun in sáhhtán sárdnut áhkuinan.

15. JIEKNUT DASA

Dat lea itkosii šaddan.

Mun in oahppan maidege go vázzen skuvlla.

Ja vel go, go ii beassan vázzit skuvlla, iigo nu, de ii sáhhtán...

In ipmirdan maid oahpaheadji dajai.

Mus hal leat maid mánát, iigo nu, in hal mun sáhhtán oahpahit iežan mánáid.

Na soittii dat nu ahte dovddai iežas veaháš heajubun go galggai viidáseappot eallimis.

Eadni han ii goassege beassan vásihit dan sámi...

Dat duodas eai jáhkkán ahte mis lei kultuvra mii lei doarvái stuoris ja buorre.

Ii leat ipmirdeamis..

Vaikko davvikalohtta lea birgen ja juohkán buriid čudiid náre jagiid.

Dat dat lei..

Lágádusat ledje Oslos. Dat mii almmolaččat šaddá historján. Ii čállojuvvon siskkil.

Na de gal imaštalan dajai 90-jahkásaš, gean ovddas mun sohten 1940:s?

Lean dušše mun ieš guhte dovddan dan ja dieđán dan ja sáhtán dál goarrugoahit oktii. Ja leat ollu eará áššit.

Ja olgun gal muhtii nu go lávii.

16. MUOHTA

17. JOATKIT SUHKAT

Olmmoš oaidná man guhkás lea suhkan. Ii man guhkki lea vel dohko gosa galgá.

Sydämenkieli (váibmogiella kveanagillii)

Mun lean hui ilus go lean ožžon dan sámegiela. Dat lea mu mielas dego skeaŋka.

Juo, mun sártnun áhkkubiiguin veaháš sámegiela dál..

Mu movttiidahtii go galggaimet bassat dan ráinnasin. Galggaimet albma birrabassama dahkat!

Jáhkán olbmot veahkehit eanet guhtet guoimmiset, mađi unnit sis lea.

Dáppe ledje olbmot beroštuvvan sin odđasishuksemis.

Mis fertejit leat oba nanu čielggit go nagodit oaidnit árvvuid iežamet áđain.

Skábma. Dan čađa ferte. Dan ferte. Diehtit han ahte čuvvgoda.. Muhtun áiggi geahčen.

Na mun goit dovddan dan ahte diet áigi lea oahpahan munnje ollu, lean gul oahppan áimmahuššat dan mii lea áimmahuššamis.

Na dál lei gal áhččán fárus stivreme, muhto..

Jus livččet okto suhkame, de fertešit don nai vihtádit. Dan ledjet fertet jus livččet okto fatnasis. Ledjet fertet vihtádit.

Nu.. Na nu dat dat lea..